

РЕВИТАЛИЗАЦИЈА РУРАЛНОГ НАСЕЉА ГОДИЊЕ – ЗАСЕЛАК ЛЕКОВИЋИ**REVITALIZATION OF THE RURAL SETTLEMENT GODINJE - LEKOVIĆI**

Никола Бајовић, Факултет техничких наука, Нови Сад

Област – АРХИТЕКТУРА

Кратак садржај – Рурална насеља у Црној Гори заузимају значајан дио територије, као такви представљају значајан сегмент у очувању идентитета културе, а имају и битну улогу у развојном потенцијалу државе.

Циљ рада јесте да се системским истраживањем, дедуктивном методом, анализом различитих ставова, детерминише типологија, свеобухватна проблематика руралних насеља и понуди јединствено рјешење у будућем развоју. Тема овог рада је на једном мјесту приказати и препознати, ограничења, могућности, могући правац ревитализације и обнове једног типичног руралног насеља Црмничке регије, насеља Годиња и оживјети га новим савременим облицима привређивања.

Након спроведене анализе изнијете су и компаративне предности руралних насеља, тако посебну пажњу у њиховом даљем развоју треба обратити на: очување квалитета природног пејзажа, унапређење квалитета туристичке понуде, активирање и ревитализацију пољопривреде и активирање непосредног планинског залеђа у сврху туристичког развоја. Неспорно је да рурални простори Црне Горе имају потенцијала да прерасту у развијене средине уз адекватне стратегије одрживог руралног развоја што би свакако утицало на укупни развој Црне Горе.

Кључне ријечи: Ревитализација Годиња, Рурална насеља, Одрживи развој

Abstract – Rural settlements of Montenegro own a significant part of total territory, as such they represent the most important segment in the preservation and development of cultural identity, and they also play an important role in the potential development of the country. The aim of this study is to use systematic research, deductive method, analysis of different approaches, to determine the typology, overall issues of rural settlements and offer a unique solution in future development. The topic of this paper is to present and recognize in one research all the limitations, possibilities, possible direction of revitalization and reconstruction of a typical rural settlement in the Crmnica region, the settlement of Godinje and to revive it with modern forms of development.

НАПОМЕНА:

Овај рад проистекао је из мастер рада чији ментор је била др Марина Царевих Томић, доцент.

After the analysis, the comparative advantages of rural settlements and their regions were presented, so special attention in their further development should be paid to: preserving the present quality of the natural environment, improving the quality of the tourist offer, activating and revitalizing agriculture and activating the mountainous hinterland for tourism development. It is evident that the rural areas of Montenegro have the potential to grow into areas with adequate strategies for sustainable rural development, which would certainly affect the overall development of Montenegro.

Keywords: Revitalization of Godinje, Rural settlements, Sustainable development

1. УВОД

У раду је дат увид на рурална насеља Црне Горе, кроз њихов развој у систему насеља, са фокусом на анализу насеља Годиње и заселак Лековићи, при чему је дат пројекат ревитализације насеља.

Мотив за истраживање су комплексни проблеми ових простора, а неки од њих су: неадекватно сагледавање руралних насеља и богатог руралног наслијеђа од стране државне развојне политике, неодговарајућа изградња нових и интервенције на постојећим објектима традиционалног градитељства, демографско популационо пражњење, лоша инфраструктурна и комунална опремљеност.

Неспорно је да би се валоризацијом ових потенцијала унаприједила укупна туристичка понуда Црне Горе.

Претпоставка је да се може одредити разлог одумирања, пропадања ових простора и омогућити одрживи развој уз одређивање могућности за очување и савремено коришћење традиционалног градитељства, који су главни циљеви овог истраживања.

Циљ рада је да понуди идеју за ревитализацију и обнову једног типичног, данас запуштеног руралног насеља Годиња и на тај начин понуди рјешење за еколошки развој, унапређење туристичке понуде, очување културно историјских вриједности и тако допринесе будућем економском и културном развоју истог. Економским развојем се стварају услови да се зауставни негативан тренд напуштања и створе претпоставке за самоодрживост и препознатљивост у економском развоју Црне Горе.

У том смислу тежиште овог рада је на препознавању потенцијала и могућег развоја ревитализације традиционалног насеља у складу са принципима одрживог развоја.

2. ТИПОВИ РУРАЛНИХ НАСЕЉА У ЦРНОЈ ГОРИ

У свом дугом периоду развоја насеље је простор сталног или повременог боравка људи, у којима се одвијају њихове економске и друге дјелатности, њихов друштвени и лични живот.

Комплексност насеља, различити ставови, приступи и теоријска исходишта условила су потешкоће у њиховом разликовању и подјели. Четири кључна критеријума насеља су: име, простор, економска структура становништва, број становника [1].

Према Закону о територијалној организацији Црне Горе, дефиниција за насеље је сљедећа: „Насеље је дио територијалне јединице локалне самоуправе који има изграђене објекте за становање или привређивање, основну комуналну структуру и друге објекте за задовољавање потреба локалног становништва“ [2].

Уочавање критеријума и уважавање разних дефиниција које се баве проблематиком насеља није једнако за све науке. Полазећи свако од своје одредбе и потенцирајући код насеља само ону димензију за коју су специјалистички заинтересоване, науке често губе из вида тоталитет насеља. То је један од разлога што разне класификације и дефиниције у стварном животу не успијевају и врло често бивају демантоване.

У Просторном плану Црне Горе, донешеном 1986. године, дефинисана су три региона карактеристична по природним карактеристикама, начину експлоатације и уређења простора, привредним активностима и разним компаративним предностима за развој а они су: приморје (јужни регион), карстна област са Зетско – Бјелопавлићком равницом (централни регион) и област високих планина и рјечних долина (сјеверни регион) [3].

3. ПЕРСКЕПТИВЕ РАЗВОЈА РУРАЛНИХ НАСЕЉА У ЦРНОЈ ГОРИ

Рурални простори Црне Горе имају потенцијал да прерасту у развијене средине уз адекватну свеобухватну стратегију руралног одрживог развоја, чија би имплементација значајно утицала на развој цијеле државе.

Рашчлањена геоморфолошка структура простора Црне Горе, резултирала је разноликошћу и снажним контрастима у међусобним регионалним односима. Те разлике су очигледне, како у погледу општег изгледа насеља и начина коришћења простора, тако и у погледу распореда одређених ресурса и потенцијала, као и одређених ограничења.

Свака од три црногорске регије има своје посебности у погледу привредне структуре, степена друштвено-економског развоја, демографског стања, природних услова као и различитих образаца уређења простора. Након спроведеног истраживања три регије, закључује се да су потребни различити кораци прогреса условљени различитим условима и обрасцима уређења простора.

Релативно густо насељени приморски регион развија се користећи све предности мора, климе и пејзажа па

тине у њеним руралним насељима доминира терцијарна активност - туризам. Утицај пољопривреде која је некад имала значајну улогу бива доста ослабљен последњих пар деценија. То повлачи низ негативних последица у руралним областима приморја - економско слабљење, демографско пражњење, деаграризацију, запуштање градитељске и културне баштине и др. Пошто приморски регион има и компаративних предности, тако посебну пажњу у његовом даљем развоју треба обратити на: очување квалитета природног пејзажа, унапређења квалитета туристичке понуде, активирање и ревитализацију пољопривреде и активирање непосредног планинског залеђа у сврху туристичког развоја.

Средишњи регион је подручје највишег нивоа концентрације становништва са главним центрима администрације, културе и осталих активности. Он је истовремено и подручје са великим зонама интензивне пољопривреде. Оно против чега се овај регион у даљем развоју мора борити је са субурбанизацијом, прекомјерном димензијом раста популације и нивоа привредних активности. Тиме би се спријечило даље продубљивање неуравнотежености у структури уређења руралних насеља а у исто вријеме и преусмјеравање негативних трендова манифестованих кроз депопулацију и осипање руралних области осталих дјелова Црне Горе, нарочито сјевера.

Сјеверни регион, као територијално највећи, још је на нижем степену урбанизације и са посебно ниским нивоом развијености терцијарних активности. Ниво опремљености руралних простора ове регије доста је низак и резултира константним одливом становништва. Оснивање сервисних центара, отварање нових радних мјеста, унапређивање техничке инфраструктуре, развој сеоског туризма, кључне су мјере које треба предузети у унапређењу руралних простора сјеверног региона.

4. РУРАЛНО НАСЕЉЕ ГОДИЊЕ

Тежиште овог рада представља ревитализација насеља Годиња, конкретно засеока Лековићи, који је позициониран на обалском подручју Скадарског језера. Годиње је препознато по својој аутентичној архитектури и градитељском наслеђу, али до данас је маргинализовано као развојни потенцијал, а последњих година изложено физичкој, амбијенталној и пејзажној деградацији.

Разлог због којег је одабран овај простор, лежи у изузетном богатству и разноврсности његовог културног пејзажа (природно и изграђено окружење), који представља највећи потенцијал развоја овог региона, а који још увијек није на прави начин вриједнован. Жеља је да се на једном мјесту прикажу потенцијали овог насеља, могућности и ограничења у његовој експлоатацији, и подстакне процес утврђивања могућности интегралног одрживог развоја и ревитализује ово подручје.

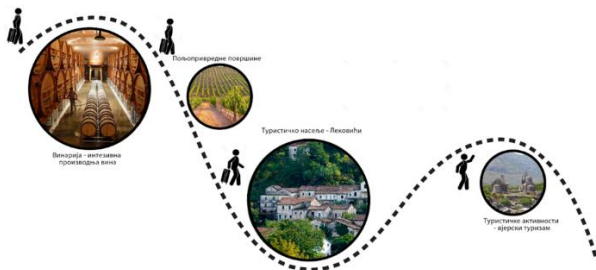
Ревитализација је једним дијелом базирана на стратешким циљевима и унапређењу cjелокупног руралног насеља Годиња, што би утицало на развој cjелокупне регије, а другим дијелом на детаљну анализу и ревитализацију амбијенталне cjелине

Лековића (заселак Годиња) којој је посвећена детаљнија разрада. Када су у питању Лековићи, главна стратегија јесте развој одрживог туризма, као примарне привредне гране овог подручја.

Кроз ревитализацију, програм санације руралне архитектуре, освјеживањем економске рехабилитације кроз увођење додатних туристичко – угоститељских и културних садржаја могуће је оживјети ово насеље. Циљ је направити препознату, очувану и култивисану средину, са низом савремених облика привређивања и креирати пријатну средину, са бољим стандардом живота.

5. РЕВИТАЛИЗАЦИЈА РУРАЛНОГ НАСЕЉА ГОДИЊА

Темељ будућег развоја Годиња базира се на подршци руралном (пољопривредном) и туристичком развоју насеља. Под тиме се подразумева интезивирање пољопривредне производње, валоризација природног и културног потенцијала и поштовање наслијеђене традиционалне архитектуре и савремених токова, а у складу са тим увођење нових садржаја. Концепт стратегијом развоја насеља Годиња је предвиђено да се на овом локалитету нађу двије зоне које би биле међусобно повезане.

Слика 1. Концепт ревитализације Годиња

У пројекцији прве зоне се предвиђа интезивирање пољопривредног развоја и градња винарије. Пољопривреда је кроз цјелокупну историју била основна привредна дјелатност развоја овог подручја, а у доминантну пољопривредну дјелатност спада виноградарство, дјелимично сточарство и риболов. Виноградарство се развија нешто интезивније последњих неколико година, тренутно се производи за потребе домаћинства, или за мању продају на тржишту, али управо та дјелатност има велики потенцијал за оживљавање руралног туризма и одрживи развој ове области. Поред малих приватних винарија којима се појединачно промовишу вина која сами мјештани производе, идеја је да се направи заједничко винско постројење који би објединило сировину, као и вина произведена у Годињском пољу и шире, тиме би се наставила и афирмисала традиција црмничког винарства и богата понуда локалних вина. Изградња овог погона и афирмисање села као винског села, би обезбједила туристичку валоризацију подручја и повољно утицала на развој виноградарства и винарства у Црној Гори уопште.

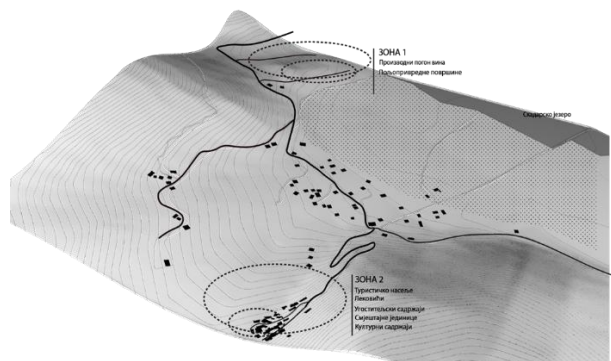
Пољопривреда би се развила као дјелатност комплементарна туризму, јер развој пољопривреде обезбјеђује аутентични и здрав производ као угоститељску и гастрономску понуду, а у исто

вријеме генерално пејзаж чини љепшим. Очување и развој пољопривредних површина предуслов је за успјешну интерполацију нових структура у простор.

У пројекцији друге зоне, у Лековићима, планира се туристички комплекс, који би био у складу са постојећом традиционалном цјелином. Сходно правилнику о врстама, минимално – техничким условима и категоризацији објеката, такав тип објекта који је аутор предвидио се назива Туристичко насеље.

Туристичко насеље би чинили следећи садржаји: нови угоститељски објекат (паркинг, рецепција, кухиња и ресторан), смјештајни капацитети, културно јавни садржаји, радионице и спортско рекреативни садржаји. Предвиђено је да туристичко насеље ради током цијеле године, а по начину организације планирано је да покрије индивидуалне, организоване и мјешовите посјете.

Читав концепт ревитализације овог подручја био би заснован на принципима одрживости. Одрживи развој овог подручја подразумева заштиту природе, језера, градитељског, архитектонског и културног наслијеђа, а самим тим и велики опрез у изградњи. Одрживост овог подручја подразумева у својој суштини очување специфичног локалног амбијента и максималну искоришћеност насеља и постојећих објеката.

Слика 2. Приказ намјене површина - Годиње

5.1 Пројекат ревитализације засеока Лековићи – Туристичко насеље

Зона 2 – Туристичко насеље је планирано да се развије кроз двије фазе. Кроз прву фазу радила би се ревитализација постојећих традиционалних објеката и њихова пренамјена у различите садржаје, а кроз другу фазу изградња нових структура, угоститељског објекта и терена за спортске активности, који би били повезани са традиционалним објектима, и заједно са њима чинили јединствену функционалну цјелину која се нуди на тржишту као јединствени туристички производ – **Туристичко насеље Лековићи**.

Адекватан приступ ревитализацији овог традиционалног насеља, првенствено намеће потребу да се сачувају његове аутентичне урбанистичко – архитектонске и амбијенталне вриједности. Тиме, истраживањем које је спроведено, у првом реду се предлаже обнављање аутентичних кућа насеља, односно рестаурација старе архитектонске слике насеља у мјери у којој је то могуће. То подразумева обнављање

одређених рушевних структура, а при том очување и задржавање позиције и габарита постојећих објеката.

Пошто традиционални објекти са својим скромним површинама не могу задовољити норму модерног туристичког објекта предвиђена је градња новог угоститељског објекта који би у свом садржају имао, паркинг простор, инфо пулт – рецепција, услуге припремања и услуживања хране, док би се у постојећим традиционалним објектима нудиле услуге смјештаја и различити културни садржаји.

Слика 3. Тродимензионална визуализација амбијенталне цјелине Лековићи

У структурално препознатљивој зони, ближе падини према језеру, која је задржала оригиналну морфологију традиционалне матрице, налазе се куће у којима се предвиђају смјештајни капацитети хотела. Изабрана позиција је ушухкана у брду, као таква пружа уточиште и физички и духовни одмор уз предивне визуре.

Поред смјештајних јединица, читајући даље мрежу насеља, у старом језгру цјелине Лековић, предвиђени су културно јавни садржаји који би допринијели туристичким потенцијалима овог простора и омогућили пуно укључивање у савремене животне токове. Простор би обухватио културне садржаје попут: музеја, галерија, читаонице, библиотеке, књижаре, едукативних радионица на отвореном и затвореном.

Слика 4. Приказ амбијента унутар насеља

За трајну презентацију и правилно чување експоната, неопходан је адекватан простор, који тренутно не постоји у овом региону. Стога је идеја, да се ревитализацијом једног од битнијих објеката у селу, плански добије музеј и галеријски простори. У ту сврху би се користио двор Балшића, и напуштене сусједне куће. Планирано је да комплекс Лековићи у својој основи има научну и образовну функцију, управо због своје богате културе, богатства пејзажа и мира, а из праксе се зна да су такви простори најпривлачнији за концентracију, едукацију и одмор.

Саставни дио туристичког насеља Годиње, представљају и спортско – рекреативни програми, тиме ће туристи поред активног одмора и едукације моћи учествовати у рекреативним активностима. За њихово одржавање је планиран мањи мултифункционални терен, који би био заклоњен постојећим објектима и тиме не би нарушавао слику амбијенталне цјелине. Терену би се могло приступити са сјеверне и западне стране, а изнад терена на источној страни би се налазиле мање трибине капацитета 30 мјеста за сједење.

6. ЗАКЉУЧАК

Након спроведеног истраживања, може се рећи да рурална насеља Црне Горе дијеле сличне вриједности, могућности, проблеме, међутим један од највећих проблема јесте деаграризација, депопулација и недостатак радне снаге на газдинствима – одлазак човјека са села.

Према аутору, главни покретач обнове лежи у новим развојним моделима, који ће омогућити промјене на боље, а човјеку који живи у тој средини, самосталност и перспективу за живот на селу. Као репрезентативан примјер запуштеног руралног насеља са изузетним потенцијалима за развој, узето је насеље Годиње. Кроз то насеље, аутор се одлучио за интегралан модел, стратегију која почива на одрживом развоју туризма, која је провјерен пут до успјеха и која може омогућити друштвене, економске и еколошке бенефите за заједницу као и за регион. Овим моделом се успјешно уједињују историја, култура, традиција са савременим економским и туристичким захтјевима.

Ако појам „ревитализација руралних насеља“ схватимо истински, као свеукупност оживљавања традиционалних, културних, поросторних вриједности, онда се мора нагласити да у таквом процесу темељну улогу мора добити човјек и морамо задобити његово поновно интересовање за живот у руралним срединама.

7. ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бакић Р., Д.М., „Насеља у простору“, Филозофски факултет, Никшић, 2009.
- [2] „Закон о територијалној организацији Црне Горе“, Министарство одрживог развоја и туризма, Подгорица, 2014.
- [3] Закон о јединственој евиденцији и регистру просторних јединица, Подгорица, 2014.

Кратка биографија:

Никола Бајовић рођен је у Никшићу, Црна Гора, 1996. године. Дипломирао је на Архитектонском факултету Универзитета Црне Горе 2019. године. Мастер рад на Факултету техничких наука из области Архитектуре - смјер Савремене теорије и технологије одбранио је 2021. године. Контакт: bajovicnikola1996@gmail.com